

## PÁNCÉLOZOTT HARCJÁRMŰVEK ÉS PÁNCÉLELHÁRÍTÁS A MAGYAR 2. HADSEREG SÁVJÁBAN, 1943 JANUÁRJÁBAN\*

### *A szovjet harcokocsicsapatok ereje és feladatai*

1942. december végén a Sztálingrádnál megindított ellentámadás sikerének továbbfejlesztése érdekében a szovjet hadvezetés az arcvonal más szakaszain is újabb támadó hadműveletek előkészítésébe kezdett. Ezek közül az első a szovjet Voronyeysi Front osztrogozsszki–rosszosi támadó hadművelete volt. A szovjet Legfelső Főparancsnokság 1942. december 21-én F. I. Golikov altábornagyot, a Voronyeysi Front parancsnokát bízta meg, hogy dolgozza ki a Voronyezs és Kantyemirovka között elhelyezkedő német, magyar és olasz erők megsemmisítését célzó hadművelet tervét. A tervezett hadművelet általános céljai: megsemmisíteni a magyar 2. hadsereget, az olasz 8. hadsereg maradványait és a német XXIV. páncéloshadtestet; birtokba venni Liszki és Kantyemirovka között a Rosztovba vezető vasútvonalat; kedvező kiindulási helyzetet teremteni a német 2. hadsereg elleni támadáshoz és a Harkov, valamint a Donyec-medence irányában folytatandó előretöréshez.<sup>1</sup>

A szovjet Voronyeysi Front az 1943. január 14-ére időzített osztrogozsszki–rosszosi támadó hadművelet végrehajtása céljából a következő harcokocsicsapatokat vonta össze: a 38. hadsereg sávjában két önálló harcokocsizászlóaljat és egy önálló harcokocsiszázadot (összesen 29 harcokocsival); a 60. hadsereg sávjában két önálló harcokocsidandárt (összesen 70 harcokocsival); a 40. hadsereg sávjában három önálló harcokocsidandárt (összesen 133 harcokocsival); a 18. önálló lövészhadtest sávjában két önálló harcokocsidandárt és egy önálló harcokocsiezredet (összesen 120 harcokocsival); a 3. harcokocsihadseregben 479 harcokocsit; a 7. lovashadtest állományában pedig 65 harcokocsit.<sup>2</sup>

A kijelölt csapatok állományába tartozó, összesen 896 páncélosból a támadás végrehajtásában 797 harcjármű vett részt.<sup>3</sup> A magyar 2. hadsereg arcvonala ellen 1943. január 12–19. között e harcokocsiknak csupán 31,6 százalékát, azaz 252 üzemképes páncélost vetettek be.

A fenti szovjet erők közül a magyar 2. hadsereg arcvonalával szemben a 40. hadsereg és a 18. önálló lövészhadtest készült fel a támadásra. A 40. hadsereg állományába egyébként kisebb megerősítő erők mellett öt lövészadosztály, egy lövészdandár, egy tüzéradosztály, két páncélvadász-dandár, egy rakéta-sorozatvető tüzéradosztály és egy légvédelmi tüzéradosztály tartozott. Ezek az erők összesen 68 ezer 799 katonát, 1226 löveget és aknavetőt, valamint 1943. január 12-én reggel 132 üzemképes harcokocsit számláltak.<sup>4</sup> A hadsereg az eredeti tervek szerint három önálló harcokocsidandárja mellé megkapta volna a 4. harcokocsihadtestet is. A Dontól keletre működő vasúti hálózat korlátozott át-

\* A szerző ezúton is köszöni Bonhardt Attila, Dombrády Lóránd, Kovács Vilmos és Szabó Péter építő jellegű kritikáját.

<sup>1</sup> Kornis Pál: A Voronyeysi Front támadó hadműveletének előkészítése a Német „B” Hadseregcsoport déli szárnyának (2. magyar hadsereg, 8. olasz hadsereg részei) szétzúzására (1943. január). *Haditörténelmi Közlemények*, 1982. 3. sz. (A továbbiakban: *Kornis.*) 448. o.

<sup>2</sup> *Filonyenkon Sz. I. – Filonyenkom A. Sz.: Osztrogozsszko–Rosszosanszkaja operacija – „Sztalingrad na verhnyem Donu”*. Voronyezs, 2005. 133. o.

<sup>3</sup> Uo.

<sup>4</sup> A létszámra vonatkozó adat 1943. január 13-ára vonatkozik a 40. hadsereg aznapi létszámkimutatása alapján (másolata a szerző birtokában). Az 50 mm-es nagyobb űrméretű lövegek, aknavetők és harcokocsi mennyiségére lásd: *Kornis* 455. és 460. o.

eresztőképessége miatt azonban ez a harckocsi-magasabbegység nem érkezett be időben, s emiatt a hadműveletbe csak jelentős késéssel, gyakorlatilag a magyar 2. hadsereg zömének harcból való kivonása után tudott bekapcsolódni.<sup>5</sup>

A 40. hadseregnek alárendelt önálló harckocsidandárok azonban időben elfoglalták összevonási körleteiket. A 116. harckocsidandár már 1943. január 4-én beérkezett Ticsiha dél 1 km erdő területére, a 150. harckocsidandár január 10-én Szeljavnojéba, a 86. harckocsidandár pedig Zadonszkij-tanyára.<sup>6</sup>

A támadás végrehajtása céljából megerősített 18. önálló lövészhadtest nem sokkal volt gyengébb, mint a 40. hadsereg. A hadtest három lövészadosztállyal, egy lövészdandárral, két páncélvadász-dandárral, öt tüzérezreddel, két légvédelmi tüzérezreddel és négy rakéta-sorozatvető tüzérosztállyal rendelkezett. A csoportosításba tartozó két önálló harckocsidandár és egy önálló nehézharckocsi-ezred 1943. január 14-i adatok alapján összesen 120 üzemképes páncélost alkalmazhatott.<sup>7</sup>

A 40. hadsereg és a 18. önálló lövészhadtest együttesen tehát 117 ezer 249 katonát, 2038 löveget és aknavetőt, 252 üzemképes harckocsit vont össze a magyar 2. hadsereg sávjában. E szovjet csapatokat összesen 267 repülőgép támogatta. A magyar csapatokkal szemben állt a Voronyezsi Front tartalékában a 322. lövészadosztály is Davidovka körzetében.<sup>8</sup>

Fentiek alapján tehát a magyar 2. hadsereggel szemben összevont szovjet alakulatok élőerő terén nem voltak abszolút túlerőben. Sőt, ha a magyar hadsereg alárendeltségében álló német erőket is hozzászámítjuk az élelmezési létszámhoz, akkor a szovjet csapatok jelentős létszámhátrányban várták a támadás kezdetét. Az eredményes támadás érdekében azonban a hídfőkben jelentős helyi erőfölényt alakítottak ki, de mindezt csak a teljes arcvonaluk egyéb szakaszainak meggyengítése árán tehették meg. A szovjet 40. hadsereg és 18. önálló lövészhadtest erői tüzéség és harckocsik tekintetében enyhe számbeli fölényben voltak ugyan, de ennek aránya nem érte el a védelem hatékony áttöréséhez nélkülözhetetlennek tartott 3:1 arányt.

A szovjet harckocsikat az elemzés érdekében a magyar 2. hadsereg páncélelhárító eszközeinek hatékonysága szempontjából két nagyobb kategóriára, a leküzdhető és a nehezen leküzdhető harckocsik csoportjára osztható fel. A leküzdhető kategóriába azok a könnyű és közepes harckocsik kerültek, amelyek ellen a védők páncélelhárításra beállított lövegeik zömét 500–1000 m közötti távolságon is megfelelő hatékonysággal alkalmazhatták. A nehezen leküzdhető közepes és nehézharckocsi-típusok ellen a legtöbb löveget csak kis (100–200 m közötti) lőtávolságon vagy csupán korlátozott hatással lehetett alkalmazni. Ezeknél a megsemmisítő hatású találathoz különleges lövedékre vagy 7,5 cm-es és ennél nagyobb űrméretű lövegre volt szükség.

A szovjet 40. hadsereg harckocsi-csapatái 1943. január 12-én hajnalban, a harcfelderítés végrehajtásának megkezdésekor az alábbi üzemképes páncélosállománnyal rendelkeztek a peremvonal közelében.<sup>9</sup>

<sup>5</sup> Kornis 588. o.

<sup>6</sup> Uo. 586. o.

<sup>7</sup> Uo. 455. o.

<sup>8</sup> Uo. 590. o.

<sup>9</sup> Uo. 606–607. o.

1943. jan. 12.	Leküzdhető harcokcsik				Nehezen leküzdhető harcokcsik			Össze- sen
	T-60	T-70	Mk 3 könnyű <sup>10</sup>	Mk 3 közepes <sup>11</sup>	KV-1	T-34	Mk 2 nehéz	
40. hadsereg								
116. harcokcsidandár <sup>12</sup>	–	26	–	–	21	–	–	47
150. harcokcsidandár <sup>13</sup>	3	11	–	–	–	29	–	43
86. harcokcsidandár	17	2	–	–	4	19	–	42
<i>Mindösszesen</i>	<i>20</i>	<i>39</i>	<i>–</i>	<i>–</i>	<i>25</i>	<i>48</i>	<i>–</i>	<i>132</i>

A 40. hadsereg páncélosai a lövészgyalogság közvetlen támogatását kapták feladatul. Az egyes harcokcsidandárok átlagosan egy-egy lövészadosztályt támogattak az alábbiak szerint:

- a megerősített 141. lövészadosztály (7521 fő) + a 116. harcokcsidandár egy harcokcsiszázada (8–10 harcokcsi);
- a megerősített 25. gárda-lövészadosztály (9125 fő) + 116. harcokcsidandár zöme (37–39 harcokcsi);
- a megerősített 340. lövészadosztály (6519 fő) + 150. harcokcsidandár (43 harcokcsi);
- a megerősített 107. lövészadosztály (7191 fő) + 86. harcokcsidandár (42 harcokcsi).<sup>14</sup>

A 40. hadsereg a be nem érkezett teljes 4. harcokcsihadtest helyett csupán egy megerősített harcokcsi-zászlóaljat vethetett be a siker kifejllesztésére, amely az alábbi elemekből állt:

- a 116. harcokcsidandár 323. harcokcsizászlóalja (tizenöt KV-1, nyolc T-70);
- egy géppisztolyos-század kilenc záskmányolt német lövészpáncélosban;
- egy páncéltörő tüzerűteg (négy 1942 M. 76,2 mm-es hadosztály ágyú);
- egy légvédelmi tüzer szakasz (két 1939 M. 37 mm-es gépágyú);
- egy aknavetőszakasz (négy 82 mm-es aknavető).<sup>15</sup>

A 18. önálló lövészhadtest állományába tartozó harcokcsik jelentős része nem szovjet gyártmányú volt, hanem az angolszászoktól érkezett a kölcsönbérleti szerződés keretében.<sup>16</sup>

1943. jan. 14.	Leküzdhető harcokcsik				Nehezen leküzdhető harcokcsik			Össze- sen
	T-60	T-70	Mk 3 könnyű	Mk 3 közepes	KV-1Sz	T-34	Mk 2 nehéz	
18. önálló lövészhadtest								
(262.) önálló harcokcsiezred	–	–	–	–	21	–	–	21

<sup>10</sup>Az amerikai gyártmányú könnyű harcokcsit a britek „Stuart” névvel illeték.

<sup>11</sup>Az amerikai gyártmányú közepes harcokcsit a britek „Lee” néven emlegették.

<sup>12</sup>A harcokcsik egy részét a lélektani hatás miatt szirénákkal szerelték fel.

<sup>13</sup>A páncélosok közül két T-34 harcokcsit aknataposó készülékkel láttak el.

<sup>14</sup>Kornis 590–591. o.

<sup>15</sup>Sharp, Charles C.: School of Battle. Soviet Tank Corps and Tank Brigades, January 1942 to 1945. West Chester, 1995. 70. o.

<sup>16</sup>Lásd a 2. jegyzetet!

1943. jan. 14.	Leküzdhető harckocsik				Nehezen leküzdhető harckocsik			Összesen
96. harckocsidandár részei	6	–	–	–	–	15	–	21
192. harckocsidandár	–	–	16	34	–	–	3	53
Összesen	6	–	16	34	21	15	3	95
96. harckocsidandár a 2. lépcsőben	10	–	–	–	–	15	–	25
<i>Mindösszesen</i>	<i>16</i>	<i>–</i>	<i>16</i>	<i>34</i>	<i>21</i>	<i>30</i>	<i>3</i>	<i>120</i>

A lövészhadtest harckocsi erői ugyancsak közvetlenül a lövészalakulatokat támogatták az alábbi beosztás szerint: 129. lövészdandár + 192. harckocsidandár egy harckocsiszázada (8–10 harckocsi); 309. lövészadosztály + [262.] önálló harckocsiezred (21 harckocsi); 219. lövészadosztály + 96. harckocsidandár részei (21 harckocsi); 161. lövészadosztály + 192. harckocsidandár zöme (43–45 harckocsi).<sup>17</sup>

A szovjet terv szerint a 40. hadsereg a Sztorozsevoje–Uriv hídfőből, a 18. önálló lövészhadtest pedig a Scsucsje-hídfőből megindulva áttöri és feldarabolja a magyar 2. hadsereg védelmét, részeit bekerítik és megsemmisítik, majd erőik elfoglalják Osztrogozsszkot. A délkelet felől előretörő szovjet 3. harckocsihadsereg 12. harckocsihadtestének és a 18. önálló lövészhadtest balszárny-csapatáinak Karpenkovo körzetében kellett egyesülniük, bekerítve és megsemmisítve ezzel a magyar hadsereg déli szárnyát. A harckocsihadsereg 15. harckocsihadtestének északnyugati irányban támadva Alekszejevka körzetében kellett volna találkoznia a 40. hadsereg jobbszárny-csapatáival, ezzel megvalósítva a magyar 2. hadsereg szétzilált erőinek immár teljes bekerítését.<sup>18</sup>

#### *A magyar–német páncélelhárító rendszer a 2. honvéd hadsereg sávjában*

A keleti hadszíntéren a tömeges páncélos-alkalmazás miatt a védelem gerince a páncélelhárítás volt.

A német csapatok a szovjet korszerű és egyre nagyobb mennyiségben bevetett T–34 és KV–1 harckocsik ellen 1942 végéig már részben hatékony megoldásokat találtak. Ilyenek voltak például a 7,5 cm-es L/43, majd L/48 ürméret hosszúságú löveggel<sup>19</sup> felszerelt új Panzer IV harckocsik, a StuG. III rohamlövegek és az önjáró páncéltörő ágyúk (páncélvadászok), amelyekből azonban ekkor még nem volt elegendő, így csak a legfontosabb arcvonalszakaszokra, az úgynevezett súlypontokra jutott belőlük. A németek szükségből továbbra is alkalmazták páncélosok ellen a 8,8 cm-es légvédelmi ágyúkat (például Flak 18 és Flak 36), továbbá a különféle nemzetektől zsákmányolt páncéltörő ágyúkat. A gyalogság tömegeiben (ezredszinttől lefelé) ugyanakkor még mindig tovább élt a szovjet harckocsiktól való félelem (németül Panzerschreck), mert még mindig nem volt a gyalogezredekben belül igazán hatékony páncéltörő ágyú és páncélromboló eszköz. Véleményünk szerint 1943 első napjaiban a német gránátos és a magyar puskás csatár erősen kiszolgáltatott helyzete e szempontból igencsak hasonló volt.

<sup>17</sup> Kornis 595–596. o.

<sup>18</sup> Uo. 598. o.

<sup>19</sup> A harckocsik KwK 40, a rohamlövegek StuK 40, az önjáró páncéltörő ágyúk pedig Pak 40/2 lövegeket kaptak.

1942 végén, a keleti hadszíntéren a német szövetségi rendszer fegyveres erői alapvetően aktív és passzív páncélelhárító rendszer kiépítésére törekedtek. A passzív elemek közül a legfontosabbak a különféle akadályrendszerek voltak, amelyeket a védelem főellenállási vonalában és mélységében, a páncélozott harcjárművek által járható irányok lezárására építettek ki. Ilyenek lehettek az alábbiak: harckocsi-árkok; harckocsi-akasztók; döngölt hófalak; úttorlaszok; aknazárak; aknamezők.

A magyar 7. könnyűhadosztály, amelynek arcvonalát a legerősebb szovjet harckocsitámadás érte, 8825 telepített aknával rendelkezett az alábbi bontásban.<sup>20</sup>

Védőkörlet	Magyar aknák			Német aknák			Szovjet szákmány aknák	
	Tá-nyér-akna	Érintő-akna	Harc-kocsi-akna	„T” akna	„S” akna	Fado-bozos	Harc-kocsi-elleni	Lövészek elleni
Harcelőőrs	100	500	–	–	–	–	–	–
35. gyalogezred	169	662	319	60	1288	313	–	–
4. gyalogezred	347	538	452	894	470	290	649	340
Német 429. gránátosezred	–	–	–	274	670	230	184	76
<i>Mindösszesen</i>	<i>616</i>	<i>1700</i>	<i>771</i>	<i>1228</i>	<i>2428</i>	<i>833</i>	<i>833</i>	<i>416</i>

Az aknamezők mellett jelentős szerep jutott az utakat biztosító aknazáraknak is. A magyar 19. könnyűhadosztály saját arcvonala mögött például 10 ilyen út menti aknazárát készített elő, összesen 362 „T” és egyéb rögtönzött aknával. Ezekben az aknazárakban egyenként 19–120 akna közötti mennyiséget helyeztek el kettő-hat sorban úgy, hogy azokat fadeszkára erősítve, az út melletti őrség felügyelte. Harckocsitámadás esetén a deszkákat, rajtuk az aknákkal be kellett húzni az útra és rögzíteni.<sup>21</sup> Ezek az aknazárak és aknamezők, még a harckocsi elleni típusokból telepítettek is, a korszerű közepes és nehézharckocsikat legfeljebb lelassíthatták, vagy mozgásképtelenné teheték, megsemmisüléssel járó veszélyt azonban csak a vékonyabb fenékpáncélatú könnyűharckocsikra jelentettek. Ha azonban a közepes és a nehézpáncélosokat sikerült lelassítani és irányváltoztatásra kényszeríteni, akkor az jelentősen megkönnyítette a páncélelhárításra beállított lövegek irányzóinak dolgát.

A páncélelhárító rendszer aktív elemeit leginkább a védelem mélységében, lépcsőzve kellett elhelyezni. Ezek az alábbiak voltak:

- páncélromboló járőrök és rajok az egyes századoknál, útegeknél és törzseknél; páncélelhárító harccsoportok körvédelemben (fogatolt vagy gépvontatású páncéltörő ágyúk, esetleg közvetlen irányzásra beállított tábori és légvédelmi lövegek páncélosok elleni lőszerrel<sup>22</sup>, gyalogság, géppuskák és páncélromboló járőrök) a gyalogság harcrendjében;
- a tábori tüzérség közvetlen irányzással (páncélosok elleni lőszerrel) a tüzérségi állások védelmében;

<sup>20</sup> Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HL) M. kir. 2. hadsereg iratai, (a továbbiakban: 2. hds.) a 7. könnyűhadosztály harctudósítása, 1943. 01. 01.–02. 28. Táblázat a 42. sz. mellékletéhez.

<sup>21</sup> HL 2. hds. 19. könnyűhadosztály hadinaplója a mellékletekkel, 1943. 01. 01.–03. 31.

<sup>22</sup> A páncélosok ellen alkalmazott lőszernek a következők lehetnek: a különböző mintájú páncélgránát-típusok, páncélgránátok, páncélrobbantó gránátok, valamint nyeles (ürméret feletti) páncélrobbantó gránátok.

- a légvédelmi tüzérség földi célok ellen (páncélosok elleni lőszerrel) a védelem mélységében és fontosabb átkelők védelmében;
- mozgékony páncélelhárító és ellenlökő tartalék; harckocsik; rohamlövegek; páncélvadászok (önjáró páncéltörő ágyúk);
- légi támogatás (főleg pontcélok ellen hatékony zuhanóbombázó-repülőgépek).

A magyar páncélelhárító tűz- és akadályrendszert a németek szakközegeikkel („páncélelhárítás-szakértő” főtisztek beosztásával) ellenőriztették 1943. január 9-től. Javaslatokat a magyar parancsnokok sok helyen megfogadták, de olyan is volt, ahol nem. A könnyűhadosztályok egy részénél is rendszeresítették magyar páncélelhárító szaktiszteket, aki a hadosztály-közvetlen páncéltörő ágyús század állományába tartozott, de a hadosztálytörzshöz vezényelték, ahol tanácsadó és szervező feladata volt.

A németek 1943. január második felében a magyar 2. hadsereg páncélelhárító rendszerének jelentős megerősítését tervezték. Az erősítések az alábbi időzítéssel érkeztek volna be:

- 1943. január 14–15-én öt német hadosztály-közvetlen páncélvadászosztály (egyenként 18 páncéltörő ágyúval);
- 1943. január 14-én a német 242. rohamlövegosztály két üteggel (összesen 15 StuG. III hosszú csövű rohamlöveggel);
- 1943. január 25-én a német szárazföldi haderő 273. és 292. légvédelmi tüzérsztálya (egyenként nyolc 8,8 cm-es légvédelmi ágyúval és 12 önjáró 2 cm-es gépágyúval);
- 1943. január második felében két rohamdandár (egyenként egy rohamzászlóalj, egy korábban beérkezett rohamlöveg-üteggel és egy korábban beérkezett légvédelmi tüzérsztállyal).<sup>23</sup>

A németek által a magyar 2. hadsereg részére átadott 1938 M. 5 cm-es és 7,5 cm-es Pak 97/38(f) páncéltörő ágyúk beérkezése 1943. január 12-ig, a szovjet csapatok megindulásáig többé-kevésbé folyamatos volt. Az addig átadott mennyiségen felül további 250 darab 7,5 cm-es Pak 97/38(f) került volna átadásra 1943. január 19-től.<sup>24</sup> Ezek egyharmada gépvontatású, kétharmada viszont továbbra is fogatolt lett volna. Elosztásuk az alábbi tervek szerint történt volna:

- 190 darab a könnyűhadosztályoknak (kb. 21 löveg/hadosztály);
- 32 darab a hadsereg-közvetlen páncélvadászosztálynak;
- 25 darab az 1. tábori páncéloshadosztálynak;
- 3 darab tartalékba.<sup>25</sup>

A páncélelhárító tűzrendszer alapja a páncéltörő ágyúk és páncélosok ellen alkalmazott tábori és légvédelmi lövegek bevonásával kialakított körvédőképes páncélelhárító harcsoportok voltak. Ezek kialakítására a gyalogzászlóaljak egyenként egy saját páncéltörő ágyús szakaszt (négy 1936 M. 37 mm-es és/vagy belga 1936 M. 47 mm-es páncéltörő ágyút), a gyalogezredek egyenként egy további saját páncéltörő ágyús századot (hat 37 mm-es, 47 mm-es, zsákmány szovjet 1942 M. 45 mm-es és/vagy német 1938 M. 5 cm-es páncéltörő ágyút), a könnyűhadosztályok pedig egy további saját páncéltörő ágyús századot (kilenc-tíz német 1938 M. 5 cm-es és 7,5 cm-es 97/38(f) páncéltörő ágyút, esetleg zsákmány szovjet 1936 M. vagy 1942 M. 76,2 mm-es hadosztály ágyút használhattak.

<sup>23</sup> HL 2. hds. 391./2. hds. I. a.–1943. (Összefoglaló jelentés a m. kir. 2. hadsereg 1943. 01. 12.–01. 24-ig terjedő hadműveleteiről). Ezekből, az erőkből csupán a két német légvédelmi tüzérsztály és a rohamlövegosztály érkezett be.

<sup>24</sup> HL 2. hds. 1943. évi 72. sz. hadinapló-melléklet.

<sup>25</sup> HL 2. hds. 1943. évi 72. sz. hadinapló-melléklet. A harcckészséget nem csak a páncéltörő ágyúk elhúzóda beérkezése hátráltatta, hanem az a körülmény is, hogy az ezekre való átképző tanfolyamot a németek 14 naposra tervezték.

A magyar és német csapatok főbb páncélosok ellen alkalmazott ágyúinak teljesítményét az alábbi táblázat foglalja össze:<sup>26</sup>

<i>Löveg típusa</i>	<i>Lőszer típusa</i>	<i>Pc. átütés 100 m-en</i>	<i>Pc. átütés 500 m-en</i>	<i>Pc. átütés 1000 m-en</i>
Belga 1936 M. 47 mm-es páncéltörő ágyú	1942 M. nyeles páncélrobbantó gránát	180 mm		
	47 mm-es páncélgránát	51 mm	44 mm	37 mm
Német 5 cm-es Pak 38 páncéltörő ágyú	42 M. nyeles páncélrobbantó gránát	180 mm		
	39 M. páncélgránát	68 mm	56 mm	43 mm
Német 7,5 cm-es Pak 97/38(f) páncéltörő ágyú	HL/A és HL/B páncélrobbantó gránát	75 mm	75 mm	75 mm
Német 7,5 cm-es KwK 40 harcokosiágyú (L/43)	1939 M. páncélgránát	105 mm	95 mm	80 mm

Becsapódási szög = 60 fok, homogén acélpáncélon

A páncélelhárító harccsoportok eredményes tevékenységét számos tényező hátráltatta: a lövegeket nyílt tüzelőállásokban helyezték el; a kezelők elégtelen átképzés után, tapasztalatok nélkül kerültek beosztásba; az éppen zajló felváltások nehezítették az egyes tűzsávok átvételét; a kezelők elégtelen erőnléte és gyenge harci szelleme; a szélsőséges időjárási viszonyok irányzási gondokat és műszaki meghibásodásokat okoztak.

Minden gyalog-, huszár-, kerékpáros- és síszázadban egy páncélromboló rajt kellett szervezni. Ezt nyolc fő alkotta (egy rajparancsnok, két háromfős páncélromboló járőr és egy golyószóró-irányzó). Minden ütegnek és törzsnek egy-egy háromfős páncélromboló járőrrel (egy romboló katona és két biztosító katona) kellett rendelkezni. Egy páncélromboló járőrnek elvileg összesen két harckocsi megsemmisítésére elegendő páncélromboló eszközre (például harckocsiaknákkal, gyújtópalackokkal és mágneses tapadóaknákkal) volt szüksége.

A német 3 kg-os mágneses tapadóakna (Haft-Hohlladung 3 kg) kumulatív hatású páncélromboló eszköz volt, amelyet a harcjármű páncéltestére lehetett erősíteni, akár mozgás közben is. Az eszközt 7,5 másodperces késleltető gyújtóval látták el. Az elműködés folyamán igen magas hőmérsékletű folyékony fémsugár keletkezett, amely maximálisan 140 mm vastag homogén acélpáncélt égetett át. Ez a kumulatív hatás minden akkor rendszerben lévő szovjet harcjárművet meg tudott semmisíteni. Az eszközt a német fegyveres erőknél is csupán 1942 novemberében rendszeresítették. Az 1942 végéig legyártott 8500 darabból a magyar 2. hadsereg több mint 600-at kapott meg. Ugyanakkor a magyar hadsereg parancsnoksága késlekedett ezek kiosztásával, s végül a hadtestek csupán 1943. január 7-étől, a hadosztályok pedig csak a szovjet támadás második napján, 1943. január 14-étől vehették át őket.<sup>27</sup>

<sup>26</sup> Lásd: A folyó háború tapasztalatainak ismertetése. 19. sz. Páncélosok elleni közelharc. Budapest, 1943. (A továbbiakban: Páncélosok.) 5. sz. mellékletét.

<sup>27</sup> Lásd a HL 2. hds. az 1942. évi 1767. sz. hadinapló-mellékletét, valamint a 7. könnyűhadosztály harc-  
túdósítása, 1943. 01. 01–02. 28. 64. sz. mellékletét.

Az alakulatok főleg puskás csatárokat és utászokat vezényeltek páncélromboló tanfolyamokra, ahonnan visszaérkezve, segítették bajtársaik kiképzését, és a készenlében tartott páncélromboló járőrök állományát alkották. A kísérő gyalogság leválasztása a támadó harcokocsiról összefegyvernemi feladat volt, vagyis a puskás csatár egyéni fegyverétől a gyalogsági nehézfegyvereken keresztül a tábori és légvédelmi tüzérségig minden tüzeszköznek részt kellett vennie benne. A páncélromboló járőrök feladata a páncélelhárításra beosztott lövegek és a tábori tüzérség tűzrendszerén áthatolt harcokcsik megállítása, vakítása, végül pedig megsemmisítése volt.<sup>28</sup> Ahogy Kovács Gyula vezérőrnagy, a magyar 2. hadsereg vezérkari főnöke tapasztalati jelentésében megfogalmazta:

„Rendkívül nagy jelentőségű az ellenséges harcokcsik leküzdésében a páncélromboló járőr. [...] A hadseregszolgálat a kiképzésben igen nagy súlyt helyezett a páncélromboló járőrökre. A gyakorlat azonban azt mutatta, hogy a csapat ennek fontosságát nem érezte át.”<sup>29</sup>

A magyar 2. hadsereg harcokcsi-támadásnak leginkább kitett IV. és VII. hadteste 1943. január 12-én az alábbi páncélelhárításba bevont löveganyaggal rendelkezett:<sup>30</sup>

<i>IV. hadtest</i>	<i>20. könnyűhadosztály</i>	<i>7. könnyűhadosztály</i>	<i>13. könnyűhadosztály</i>	<i>10. könnyűhadosztály</i>	<i>IV. hadtest közvetlen alakulatok</i>	<i>Összesen</i>
1936 M. 37 mm	?	23	4	4	2	Min. 33
1936 M. 4 cm lgv. gá.	6	–	6	6	10	28
Belga 1936 M. 47 mm	?	1	33	28	–	Min. 62
Szovjet 1942 M. 45 mm	–	13	–	13	–	26
Német 1938 M. 5 cm	?	15	13	4	–	Min. 32
Leküzdhető harcokcsik ellen összesen	Min. 6	52	56	55	12	Min. 181
Szovjet 1936 M. vagy 1942 M. 76,2 mm	–	5	–	4	–	9
Német 7,5 cm 97/38(f)	6	10	4	4	–	24
Német 1940 M. 7,5 cm	–	–	–	4 (német)	–	4
(1929 M. 8 cm lgv. á.)	–	–	–	–	4	4
8,8 cm Flak 18/36/37	8+2	4+10	4+4	–	–	32
Nehezen leküzdhető harcokcsik ellen összesen	16	29	12	12	4	73
<i>Mindösszesen</i>	<i>Min. 22</i>	<i>81</i>	<i>68</i>	<i>67</i>	<i>16</i>	<i>Min. 254</i>

<sup>28</sup> Páncélosok.

<sup>29</sup> HL 2. hds. 1943. évi 570. sz. hadinapló-melléklete, Kovács Gyula vezérőrnagy, a 2. hadsereg vezérkari főnökének tapasztalati jelentése, 14. o.

<sup>30</sup> HL 2. hds., a szerző által összesített adatok a hadtestek és könnyűhadosztályok iratanyagából.

Ezekből, az ágyúkból, valamint a tábori tüzérség kijelölt lövegeiből a IV. hadtest sávjában az alábbi páncélelhárító harccsoportokat alakították meg 1943. január 11-éig:

- Nyikolszkij délen öt német 7,5 cm-es, négy 5 cm-es és három belga 47 mm-es páncéltörő ágyú, két páncélromboló osztag, másfél gyalogszázad és hat géppuska;
- Salusnoje északon négy szovjet 76,2 mm-es és két német 5 cm-es páncéltörő ágyú, egy páncélromboló osztag, egy gyalogszázad és öt géppuska;
- Vjasznikinél egy német 7,5 cm-es, egy szovjet 76,2 mm-es és két belga 47 mm-es páncéltörő ágyú, két páncélromboló osztag, egy gyalogszázad és egy géppuska;
- Szeljavnoje délen egy szovjet 76,2 mm-es, kettő belga 47 mm-es és négy 1936 M. 37 mm-es páncéltörő ágyú, egy páncélromboló osztag, egy gyalogszázad és két géppuska;
- Gyivnogorszknál két német 7,5 cm-es, két 5 cm-es és három belga 47 mm-es páncéltörő ágyú, két páncélromboló osztag, két gyalogszázad és öt géppuska;
- Peskinél egy német 7,5 cm-es, egy 5 cm-es és kettő 1936 M. 37 mm-es páncéltörő ágyú, egy páncélromboló osztag és egy géppuska;
- Korotojagnál három német 7,5 cm-es, kettő 5 cm-es, 15 belga 47 mm-es és két 1936 M. 37 mm-es páncéltörő ágyú, négy páncélromboló osztag és négy géppuska;
- Osztrogozsszk és Korotojak között a 184, 7-es magassági pontnál négy belga 47 mm-es páncéltörő ágyú és négy 1936 M. 4 cm-es légvédelmi gépágyú;
- Kalinyin körzetében két német 5 cm-es és két belga 47 mm-es páncéltörő ágyú, két páncélromboló osztag és két gyalogszázad;
- Gyevicánál két 5/8 M. 8 cm-es tábori ágyú, öt szovjet 76,2 mm-es, öt német 5 cm-es, négy szovjet 45 mm-es és négy 1936 M. 37 mm-es páncéltörő ágyú, 11 páncélromboló osztag, hét nehézpuska, másfél gyalogszázad és 10 géppuska;
- Goldajevka nyugaton egy belga 47 mm-es és három 1936 M. 37 mm-es páncéltörő ágyú, két páncélromboló osztag, egy nehézpuska, egy gyalogszázad és három géppuska;
- Uriv nyugaton és északnyugaton két 5/8 M. 8 cm-es tábori ágyú, négy német 5 cm-es, négy belga 47 mm-es és öt 1936 M. 37 mm-es páncéltörő ágyú, 12 páncélromboló osztag, másfél gyalogszázad és öt géppuska;
- a 185, 6-os magassági ponttól nyugatra és délnyugatra öt német 7,5 cm-es és hat 1936 M. 37 mm-es páncéltörő ágyú, hét páncélromboló osztag, egy gyalogszázad és hat géppuska;
- a 185, 6-os magassági ponttól északnyugatra és északra két német 7,5 cm-es, egy szovjet 76,2 mm-es, két német 5 cm-es, öt belga 47 mm-es és két 1936 M. 37 mm-es páncéltörő ágyú, három páncélromboló osztag, egy gyalogszázad és két géppuska;
- Sztorozsevoje keleten egy 5/8 M. 8 cm-es tábori ágyú, egy német 7,5 cm-es, két 5 cm-es és hat belga 47 mm-es páncéltörő ágyú, két 1936 M. 4 cm-es légvédelmi gépágyú, három páncélromboló osztag, másfél gyalogszázad és öt géppuska;
- Bolgyirevka keleten két 5/8 M. 8 cm-es tábori ágyú, két szovjet 76,2 mm-es, öt 45 mm-es és egy 1936 M. 37 mm-es páncéltörő ágyú, két 1936 M. 4 cm-es légvédelmi gépágyú, három páncélromboló osztag és három gyalogszázad;
- Novo Uszpenka délen három német 7,5 cm-es és négy 5 cm-es páncéltörő ágyú, egy páncélromboló osztag és három gyalograj.<sup>31</sup>

<sup>31</sup> HL 2. hds. 391./2.hds.I.a.–1943 (Összefoglaló jelentés a m. kir. 2. hadsereg 1943. 01. 12.–01. 24-ig terjedő hadműveleteiről), 5. sz. melléklet.

<i>VII. hadtest</i>	<i>12. könnyűhadosztály</i>	<i>19. könnyűhadosztály</i>	<i>23. könnyűhadosztály</i>	<i>VII. hadtest közvetlen alakulatok</i>	<i>Magyar 2. hadsereg közvetlen alakulatok</i>	<i>Összesen</i>
1936 M. 37 mm	4	4	4	–	–	12
1936 M. 4 cm lgv. gá.	6	6	6	4	–	22
Belga 1936 M. 47 mm	28	32	32	–	–	92
Szovjet 1942 M. 45 mm szov.	–	7	–	–	–	7
Német 1938 M. 5 cm	4	4	4	–	–	12
Leküzdhető harckocsik ellen összesen	42	53	46	4	–	145
Szovjet 1936 M. vagy 1942 M. 76,2 mm	5	–	–	–	–	5
Német 7,5 cm 98/38(f)	5	6	5	–	–	16
Német 1940 M. 7,5 cm 40	6 (német kezelőkkel)	–	–	–	4	10
(1929 M. 8 cm lgv. á.)	–	–	–	4	–	4
Nehezen leküzdhető harckocsik ellen összesen	16	6	5	4	4	35
<i>Mindösszesen</i>	<i>58</i>	<i>59</i>	<i>51</i>	<i>8</i>	<i>4</i>	<i>180</i>

A magyar VII. hadtest védősávjában az alábbi páncélelhárító harccsoportokat hozták létre 1943. január 11-éig:

- Obr. Karabutnál egy 5/8 M. 8 cm-es táborigyű, négy belga 47 mm-es páncéltörő ágyú, három páncélromboló osztag, egy gyalogszakasz;
- Kolovertnél két német 5 cm-es és két belga 47 mm-es páncéltörő ágyú, egy páncélromboló osztag;
- Kologyezsnoje körzetében két német 7,5 cm-es, négy 5 cm-es, 12 belga 47 mm-es és kettő 1936 M. 37 mm-es páncéltörő ágyú, öt páncélromboló osztag;
- Kosztomarovkánál két német 7,5 cm-es, nyolc 5 cm-es és kettő 1936 M. 37 mm-es páncéltörő ágyú, egy gyalogszakasz;
- a Márki folyó torkolatától délre két 1937 M. 10, 5 cm-es táborigyű, két német 7,5 cm-es és egy 5 cm-es páncéltörő ágyú, egy páncélromboló osztag, egy gyalogszakasz;
- a Márki folyó torkolatától északra egy 1937 M. 10, 5 cm-es táborigyű, négy német 5 cm-es páncéltörő ágyú, egy páncélromboló osztag, két gyalograj;
- Kolibelka nyugaton egy 1937 M. 10, 5 cm-es táborigyű, hat német 5 cm-es és kettő 1936 M. 37 mm-es páncéltörő ágyú, egy páncélromboló osztag, egy gyalogszakasz;

- a 147,5-ös magassági pontnál egy német 7,5 cm-es, egy szovjet 76,2 mm-es, két német 5 cm-es, egy belga 47 mm-es és egy 1936 M. 37 mm-es páncéltörő ágyú, egy páncélromboló osztag, egy gyalogszakasz;
- Scsucsjétől délnyugatra hat német 7,5 cm-es, kettő szovjet 76,2 mm-es, négy belga 47 mm-es és kettő 1936 M. 37 mm-es páncéltörő ágyú, három páncélromboló osztag, egy gyalogszakasz és egy gyalograj.<sup>32</sup>

A szovjet harcokcsik támadásának legkevésbé kitett magyar III. hadtest összesen hét páncélelhárító harccsoportot alakított meg. Ezek állományába összesen négy német 7,5 cm-es, négy szovjet 76,2 mm-es, 14 német 5 cm-es és 14 darab 1936 M. 37 mm-es páncéltörő ágyú, négy 1937 M. 10, 5 cm-es táborig tarack, 15 páncélromboló osztag, négy nehézpuska, négy gyalogszakasz, 41 golyószóró és 24 géppuska tartozott.<sup>33</sup>

A „Cramer” hadtest<sup>34</sup> zöme a magyar 2. hadsereg parancsnoka számára csak közvetlen elérhető tartalékban állt. A hadtest páncélelhárításba bevont lövegek terén az alábbi mennyiséggel rendelkezett.<sup>35</sup>

„Cramer” hadtest	Magyar 1. tábori páncé- loshadosztály	Német 26. gyaloghad- osztály	Német 168. gyaloghad- osztály	Hadtest közvetlen alakulatok	Össze- sen
1936 M. 37 mm	9	25	27	–	61
1936 M. 4 cm lgv. gá.	4	–	–	–	4
Belga 1936M. 47 mm	–	–	–	–	–
Szovjet 1942 M. 45 mm	–	3	–	–	3
Német 1938 M. 5 cm	4	5	9	–	18
Leküzdhető harc- csik ellen összesen	17	33	36	–	86
Szovjet 1936 M. vagy 1942 M. 76,2 mm	–	4	–	–	4
Német 7,5 cm 98/38(f)	2	–	6	–	8
Német 1941 M. 7,5 cm	–	7	–	–	7
(1929 M. 8 cm lgv. á.)	4	–	–	–	4
8,8 cm Flak 18/36/37	–	–	–	8	8
Nehezen leküzdhető harcokcsik ellen összesen	6	11	6	8	31
<i>Mindösszesen</i>	<i>23</i>	<i>44</i>	<i>42</i>	<i>8</i>	<i>117</i>

<sup>32</sup> HL 2. hds. 391./2. hds. I. a.–1943 (Összefoglaló jelentés a m. kir. 2. hadsereg 1943. 01. 12.–01. 24-ig terjedő hadműveleteiről), 5. sz. melléklet.

<sup>33</sup> Uo.

<sup>34</sup> A német hadvezetés 1943. január 2-ától egy hadtestnyi erőt csoportosított a magyar 2. hadsereg védelmi vonala mögé. Ennek parancsnoka Hans Cramer vezérőrnagy lett. A csoportosítás a német 26. gyaloghadosztályt, a német 168. gyaloghadosztály háromnegyed részét, a német 700. páncéloskötélket (1943. január 12. előtt átalárendelték a magyar IV. hadtestnek), a 190. rohamlövegosztályt, valamint a magyar 1. tábori páncélosadosztályt foglalta magába. A „Cramer” hadtest feladata a magyar védelmet áttörő szovjet erők el-  
lentámadással való megállítására volt.

<sup>35</sup> HL, mikrofilmtár, a szerző által összesített adatok a német „Cramer” hadtest iratanyagából.

A magyar 2. hadsereg mozgó páncélelhárító és egyben ellenlökő tartalékát a különféle harcokcsik, rohamlövegek, páncélvadászok és páncélgéppályák alkották. Ezekből 1943. január 12-én az alábbi mennyiség volt bevethető állapotban.<sup>36</sup>

	<i>Nehezen leküzdhető harcokcsik ellen</i>					<i>Leküzdhető harcokcsik ellen</i>			
<i>„Cramer” hadtest</i>	<i>Panzer III Nr</i>	<i>Panzer IV h+r</i>	<i>StuG. III h+r</i>	<i>Marder h</i>	<i>Összesen</i>	<i>Panzer 38(t)</i>	<i>Nimród</i>	<i>Összesen</i>	<i>Mind-összesen</i>
Magyar 1. tábori páncélososztály	9	8+8	–	5	30	40	11	51	81
Német 190. rohamlövegosztály	–	–	20+1	–	21	–	–	–	21
Német 242. rohamlövegosztály	–	–	15	–	15	–	–	–	15
Összesen	9	16	36	5	66	40	11	51	117
<i>A magyar 2. hadsereg további pc. alakulatai</i>									
Német 700. páncéloskötélék	–	–	9	–	9	27	–	27	36
Német 559. páncélvadászosztály	–	–	–	23	23	–	2 (5 cm-es öj. pct. ágyú)	2	25
Összesen			9	23	32	27	2	29	61
<i>Mind-összesen</i>	<i>9</i>	<i>16</i>	<i>45</i>	<i>28</i>	<i>98</i>	<i>67</i>	<i>11+2</i>	<i>80</i>	<i>178</i>

r = L/24 ürméret hosszúságú 7,5 cm-es ágyú; h = L/43 vagy L/48 ürméret hosszúságú 7,5 cm-es ágyú

A német 700. páncéloskötélék (Panzer-Verband 700) a magyar parancsnokok és törzsek teljes értékű páncélos-tartalékként kezelték, pedig messze nem volt az. Ezt eredetileg egy tervezett lovasalakulat részének szánták, alapvetően felderítő feladatokra. Felállítására 1943 januárjában még be sem fejeződött. Állománya 50 Panzer 38(t) könnyűharcokcsi, 10 StuG. III rohamlöveg és 18 nehéz felderítő páncélgépkocsi<sup>37</sup> tartozott, de ezekből 16 Panzer 38(t) és egy StuG. III a műhelyszakasszal együtt az előző támaszponton maradt (a magyar csapatok sávjától mintegy 200 km-re északra). A páncéloskötélék parancsnoka Kurt Hans Haßel őrnagy volt, aki szerint páncélosai a saját hiányzó ellátó alakulatok és gépjárművek hiánya miatt támadásra csak igen korlátozott távolságon voltak alkalmasak,

<sup>36</sup> HL 2. hds. a szerző által összesített adatok a német „Cramer” hadtest iratanyagából.

<sup>37</sup> Ezek közül 12-nek 2 cm-es géppályá, hatnak pedig 7,5 cm-es L/24 ürméret hosszúságú harcokcsigéppályá alkotta a főfegyverzetét. Utóbbiakat azonban nem számítottuk a páncélosok közé, mert nem lánctalpas alvárra épültek.

legfeljebb 20 km-es sugarú körben, s ott is kizárólag gyalogság ellen. Elvileg mindhárom páncélosszázada egyenként 14 könnyűharckocsival és egy háromlöveges rohamlöveg-szakasszal rendelkezett. A német 700. páncéloskötéléket 1943. január 11-én 242. rohamlövegosztállyal, valamint a német szárazföldi haderő 273. és 292. légvédelmi tüzérosztályával együtt a magyar IV. hadtestnek együtt rendelték alá.<sup>38</sup>

Mindenképpen kiemelendő, hogy a magyar 2. hadsereg sávjában 98 olyan bevethető páncélos állomásozott vagy volt beérkezőben 1943. január 12-én, amelyek a szovjetek 124 üzemképes T-34 és KV-1 harckocsijával szemben a siker reményében vehették fel a harcot. Ezek közül 45 StuG. III rohamlöveg volt, amelyek kezelőszemélyzete a gyalogsággal való szoros együttműködést a harckocsizóknál sokkalta inkább ismerte.

A magyar–német csapatok védelmén áttört szovjet páncélosok ellen alapvetően a német légierő repülőgépeit, ezen belül is a 77/III. zuhanóbombázó-repülőosztály Ju 87 zuhanóbombázó-repülőgépeit tervezték bevetni.<sup>39</sup> Ám az időjárás ezt az 1943. január 12–22. közötti időszakban a magyar 2. hadsereg sávjában szinte teljesen megakadályozta.

#### *A szovjet harckocsik alkalmazása az áttörés és az üldözés időszakában*

Az 1943. január 12-én a Sztorozsevoje–Uriv hídfőből megindított harcfelderítéskor a szovjet lövészcsapatokat már harckocsi-támogatással vetették be. Ekkor a harckocsik gyakorlatilag kísérő lövegekként tevékenykedtek, egyenként három-tíz harckocsikból álló csoportokban. A páncélosok a legnagyobb mennyiségben rendelkezésre álló magyar, belga és német páncéltörő lövegek korszerű harckocsik ellen hatásos lőtávolságán kívül, mintegy 500–1000 m-ről tüzelve egymás után kilőtték a védelemben azonosított gyalogsági nehézfegyvereket, amelyek egyébként feltartóztathatták volna a szovjet csapatok rohamozó harcrendjét.

A magát védtelennek érző magyar gyalogság soraiban fokozatosan eluralkodott a harckocsik okozta félelem, s hamarosan megkezdődött a visszaözlés. Az így gyalogsági biztosítás nélkül maradt körvédőképes páncélelhárító harccsoportokat lerohanták a szovjet lövészek, akik a rejtett megközelítéskor kihasználták a ködöt és azt, hogy a hideg időjárás számos műszaki meghibásodást okozott a magyar és a német haditechnikában (például több páncéltörő ágyú ütőszége eltörtött vagy a helyretoló szerkezet befagyott).

Ennek ellenére kiemelkedő magyar fegyvertények is születtek. Például a 20. könnyűhadosztály páncéltörő ágyús százada Tamás Gyula tüzér főhadnagy vezetésével január 13-án Sztorozsevoje körzetében a támadó kilenc szovjet harckocsiból 7,5 cm-es 97/38(f) páncéltörő ágyúival ötöt lőtt ki. A főhadnagy még aznap elesett.

A magyar VII. légvédelmi tüzérosztály 1. ágyús ütegének (Zimay János főhadnagy) három 1929 M. 8 cm-es ágyúja 1943. január 14-én reggel 8 óra 30 perctől 18 támadó szovjet harckocsival vívott tűzharcot a Peskovatkától északkeletre berendezett páncélelhárító állásából és hat szovjet harckocsit lőtt ki. Miután a lőszerük elfogyott, a légvédelmi tüzérek gyalogharcban vonultak vissza.<sup>40</sup>

Peskovatka település védelmére négy 5 cm-es és két 37 mm-es páncéltörő ágyú, egy ide visszavonult német 8,8 cm-es légvédelmi ágyú, néhány hiányos felszerelésű páncélromboló osztag és némi gyalogság állt rendelkezésre. A súlyos helyséharcban a magyar páncélromboló osztagok három szovjet harckocsit semmisítettek meg. A német légvédelmi ágyú kettő, az 5 cm-es páncéltörő ágyúk pedig négy páncélost lőttek ki. A kilenc

<sup>38</sup> HL 2. hds. 1943. évi 113. sz. hadinapló-melléklete.

<sup>39</sup> HL 2. hds. Verb. Kdo. d. Lw. Kdo. Don zur kgl. ung. 2. Armee, Befehl für die Kampfführung am 12. 1. 43.

<sup>40</sup> HL 2. hds. VII. légvédelmi tüzérosztály harctudósítása, 1943. 01. 01–02. 28.

elvezített páncélos ellenére négy–öt szovjet harckocsinak végül mégis sikerült betörnie a faluba, ahonnan a megmaradt védők kitörték.<sup>41</sup>

A szovjet harckocsik hamarosan elérték a védelem tüzérségi állásait, az állásban lévő és lovai, illetve gépjárművei hiányában szinte mozgásképtelen tábori tüzérség közelharcra kényszerült, amelyben a tüzekek ugyan közvetlen irányzással okoztak némi veszteségeket a támadó harckocsiknak és az őket kísérő lövészgyalogságnak, de végül zömmel bekerítették és megsemmisítették őket.

Az arcvonal közelében, a magyar hadosztályok közvetlen alárendeltségében nem volt elég hatékony mozgó páncélelhárító tartalék, mivel a páncélos- és rohamlőveg-alakulatok távolabb állomásoztak vagy még beérkezőben voltak, s a nagy hideg miatt előrevonásuk késett. A rendkívül zord időjárás és főként a köd miatt a német légi támogatás alig volt lehetséges.

A szovjet harckocsi-alakulatok ennek ellenére rövid idő alatt nem elhanyagolható veszteségeket szenvedtek. A 40. hadsereg alárendeltségében harcoló három harckocsidandár az alábbi páncélos-veszteséget volt kénytelen elkönyvelni 1943. január 15-én estig:<sup>42</sup>

	<i>T-60</i>	<i>T-70</i>	<i>KV-1</i>	<i>T-34</i>	<i>Összesen</i>	<i>Veszteségi arány</i>
150. harckocsidandár	3	10	–	26	39	90,6%
86. harckocsidandár	2	–	1	4	7	16,6%
116. harckocsidandár	–	16	15	–	31	65,9%
<i>Összesen</i>	5	26	16	30	77	58,3%

Fentiekből megállapítható, hogy a szovjet 40. hadsereg mindössze négy ütközetnap alatt elveszítette az üzemképes harckocsik több mint felét. Igaz ugyan, hogy ezek közül sok harckocsi javítható sérüléseket szenvedett, de megjavításukhoz időre volt szükség.

A 150. harckocsidandár, amely bevetésének első napján, 1943. január 13-án összecsapott a német 700. páncéloskötélék ellenlökést végrehajtó részeivel, aznap 10 kilőtt T-34 harckocsit veszített (ebből négy kiégett), és további kettő más okból vált harcképtelenné.<sup>43</sup> A dandárnak január 15-én estig mindössze két T-34 és két T-70 harckocsija maradt üzemképes, amelyeket a 40. hadsereg parancsára a kezelőkkel együtt a 86. harckocsidandárnak adott át, majd kivált a harcból és a 340. lövészadosztály jobbszárnya mögé vonták vissza.<sup>44</sup> Január 16-ig az alakulatnak összesen 10 T-34 és négy T-70 harckocsija lett végleges veszteség, további 20 T-34, hét T-70 és egy T-60 páncélosa pedig javításra szorult.<sup>45</sup>

A 86. harckocsidandár január 13–23. közötti bevetései során összesen kilenc harckocsija (két KV-1 és hét T-34) szenvedett kijavíthatatlan sérüléseket. További 31 harckocsija (két KV-1, 12 T-34, három T-70 és 14 T-60) közepes vagy nagyjavításra szorult. 1943. január 16-án a dandárparancsnoki és az egyik zászlóaljparancsnoki harckocsit is kilőtték a védők.<sup>46</sup>

<sup>41</sup> Lásd: Bondor Vilmos: Peschkowatka védelme. *Magyar Katonai Szemle*, 1944/II. 21–26. o.

<sup>42</sup> Kornis 606–607. o.

<sup>43</sup> Orosz Honvédelmi Minisztérium Központi Archivuma (Podolszk), (a továbbiakban: OHMKA) 150. harckocsidandár iratai, f. 3217, op. 1, gy. 19, l. 82.

<sup>44</sup> OHMKA 150. harckocsidandár iratai, f. 3217, op. 1, gy. 19, l. 84.

<sup>45</sup> Uo.

<sup>46</sup> OHMKA 86. harckocsidandár iratai, f. 3304, op. 1, gy. 17, 1943. január 13–25. közötti bejegyzések.

A 18. önálló lövészhadtest sávjában a magyar és német jelentések szerint a következő páncélos-kilövések történtek a hadtest támadásának első napján, 1943. január 14-én: a német 559. páncélvadászosztály Marder önjáró páncéltörő ágyú 11 harckocsit, az alárendelt német tüzerűteg hat harckocsit, egy német repülőgép egy harckocsit lőtt ki.<sup>47</sup>

Ez összesen 33 kilőtt szovjet harckocsit jelentett, amely a 18. önálló lövészhadtest aznap bevetett 95 üzemképes harckocsi 34,7 százaléka volt. A csucsjei hídfőből támadó szovjet harckocsik több mint egyharmada egyetlen nap alatt megsemmisült vagy tartósan harcképtelenné vált.

Megítélésünk szerint a szovjet áttörést jelentősen hátráltatni lehetett volna, ha a magyar 2. hadsereg sávjában végrehajtják az alábbi intézkedéseket: a nyári arcvonal konzerválása helyett ősszel a harcászati szükség szerinti állásokat kellett volna kialakítani a szovjet hídfőkkel szemben. A településeket téli körvédelemre kellett volna berendezni (az épületek megerősítését is beleértve) a települések egyszerű körülárkolása helyett. A gyalogság „páncélos-félelmét” mérsékelhették volna fokozott páncéltromboló kiképzéssel és felszereléssel, valamint a páncélosokhoz szoktatással. A korszerű 7,5 cm-es hosszú csövű ágyúval felszerelt harckocsi-, rohamlöveg- és páncélvadász-alakulatokat a magyar könnyűhadosztályok közvetlen alárendeltségében kellett volna meghagyni és harcászati tartalékként azonnal bevetni.

A szovjet 40. hadsereg és a 18. önálló lövészhadtestnél a harckocsikat a lövészgyalogsággal kiválóan együttműködve vetették be, leginkább azok közvetlen támogatására. Az áttörésnél 10–80 harckocsi támadott több lépcsőben. A harckocsi-támadást a lövészgyalogság rohama vezette be, a páncélosok 500–1000 m-ről kilőtték a nehézfegyvereket és a páncélelhárításra beállított lövegeket. A védelemben való betörés után a harckocsik a szárnyak ellen fordultak. Mivel könnyebben mozogtak a mély hóban, így nem csak az utak mentén támadtak, ahol a védők várták őket.

A szovjetek üldözésre kettő-öt harckocsiból álló kisebb csoportot alkalmaztak, az ezeket támogató lövészgyalogság sítalpakon vagy gépkocsin, de legtöbbször a szovjet gyakorlattól eltérően nem a harckocsikon követte őket. Így ezek a vegyes előrevetett osztagok gyors, de hézagos átkarolásokat és bekerítéseket alakítottak ki, amelyből a magyar és német csapatok több alkalommal is ki tudtak törni.

A harckocsik alkalmazásakor a szovjetek egy jelentősebb vezetési hibát is elkövettek, amikor 1943. január 18-án 12 óra körül a 107. lövészhadosztályt támogató 86. harckocsidandárt Alekszejevka előteréből Osztrogozsszk mielőbbi elfoglalása céljából visszarendelték.<sup>48</sup> Így a dandár nem tudott egyesülni a 3. harckocsihadsereg délkelet felől támadó 15. harckocsihadtestének amúgy is elakadt erőivel, amellyel a szovjet csapatok Alekszejevkánál elvághatták volna a magyar–német erők visszavonulásának útját. Emiatt elmaradt a magyar 2. hadsereg zömének teljes bekerítése.

A szovjet 3. harckocsihadsereg részei 1943. január 17-én déli-délkeleti irányból hatoltak be a magyar 2. hadsereg sávjába. A magyar csapatok ellen is alkalmazott erők ezen a napon az alábbi üzemképes harckocsi-állománnyal rendelkeztek.<sup>49</sup>

<sup>47</sup> Lásd: HL 2. hds. 12. és 19. könnyűhadosztály harctudósításait.

<sup>48</sup> OHMKA 86. harckocsidandár iratai, f. 3304, op. 1, gy. 17, l. 44.

<sup>49</sup> *Sein, Dmitrij*: Tanki végyet Ribalko. Bojevoj puty 3-j gvardejszkoj tankovoj armii. Moszkva, 2007. (A továbbiakban: *Sein*.) 51. o. A 3. gárda-harckocsihadsereg 1943. január 14-én megindított támadása során a magyar 2. hadseregtől délre, az olasz 8. hadsereg megmaradt kötelékeivel, az Alpini hadtesttel és a német XXIV. páncéloshadtesttel szemben január 17-Eig bezárólag 34 páncélosát (huszonnyolc T-34, öt KV-1 és egy T-60 harckocsiját) vesztette el véglegesen. Huszonhatot harc közben, nyolcat pedig egyéb okokból.

	<i>Leküzdhető harcokcsik</i>		<i>Nehezen leküzdhető harcokcsik</i>		<i>Összesen</i>
	T-60	T-70	KV-1	T-34	
3. harcokcsihadsereg részei	T-60	T-70	KV-1	T-34	
12. harcokcsihadtest	21	24	21	61	127
15. harcokcsihadtest	14	17	–	56	87
<i>Összesen</i>	35	41	21	117	214

A Karpenkovo felé törő 12. harcokcsihadtest, valamint az Alekszejevka felé támadó 15. harcokcsihadtest is jelentősebb (főleg német) ellenállásba ütközött a magyar 2. hadsereg sávjában. Január 18-án a 12. harcokcsihadtest nem tudta gyors ütemben üldözni a visszavonuló magyar és német csapatokat, mert elfogyott a lőszer és az üzemanyaga. Aznap a magyar 1. tábori páncélosadosztály harccsoportja kiverte a 15. harcokcsihadtest Alekszejevkára betört előrevetett osztagát és három szovjet harcokcsit kilőtt. Január 20-án a 15. harcokcsihadtest páncélosai Alekszejevkától délre, a Tyihaja Szoszna folyón próbáltak átkelni, de a jég nem bírta el őket. Az átkelés csak másnap sikerült.

A két szovjet harcokcsihadtest 50 darabos végleges (tehát javíthatatlan) páncélosvesztésének okai 1943. január 17–20. között az alábbiak voltak:<sup>50</sup>

- tüzérségi találat következtében 43 harcokcsi (20%),
- repülőbomba-találat következtében két harcokcsi (0,9%),
- egyéb végleges harci veszteség következtében öt harcokcsi (2,4%).

A két harcokcsihadtest végleges harci vesztesége a bevetett üzemképes páncélosok 23,3 százalékát tette ki. További nyolc harcokcsi a vízi akadályokon való átkeléskor súlylyedt el. Így a szovjet 3. harcokcsihadsereg összesen 58 harcokcsit veszített véglegesen a magyar 2. hadsereg sávjában, ami a bevetett üzemképes páncélos-állomány 27 százaléka volt.

A magyar 2. hadsereg sávjában 1943. január 12–20. között a magyar és német jelentések összesítése után, a magyar csapatok 105 szovjet harcokcsit,<sup>51</sup> a német csapatok legkevesebb 86 harcokcsit,<sup>52</sup> összesen minimum 191 páncélost semmisítettek meg vagy tettek tartósan harcképtelenné. Ez a magyar 2. hadsereg sávjában alkalmazott 461 üzemképes szovjet harcokcsi 41,4 százaléka.

Összefoglalásként megállapítható, hogy a magyar 2. hadsereget a szovjet erők 1943 januárjában rövid idő alatt szétverték, de a hadműveleti seregtest teljes bekerítése meghiusult. Megítélésünk szerint a magyar csapatok páncélelhárító rendszere a német szövetségi rendszer akkori viszonyai között nem volt gyenge, inkább átlagosnak tekinthető, amely a szovjet harcokcsi-csapatoknak 1943. január 12–20. között érzékeny veszteséget okozott. Ezt támasztja alá Jány Gusztáv vezérezredesnek, a magyar 2. hadsereg parancsnokának következő megjegyzése is: „Az, hogy az orosz harcokcsidandárok csaknem megsemmisültek, abból a tapasztalatokból ered, mivel kelet felől jövet január végéig egyetlen

<sup>50</sup> *Sein* 55. o.

<sup>51</sup> Lásd HL 2. hds. 1943. évi 45. sz. hadseregpáncs, 1943. április 9.

<sup>52</sup> Ez a mennyiség a magyar 2. hadsereg különféle csapattestek harctudósításaiban és a „Cramer” hadtest iratanyagában található adatok összesítése. A jelentések szerint a német 26. gyaloghadosztály a 190. és 242. rohamlővegosztály részeivel közösen 28, a német 168. gyaloghadosztály a 190. rohamlővegosztály részeivel közösen 26, az 559. páncélvadászosztály pedig 21 szovjet harcokcsit lőtt ki. A StuG. III rohamlővegek nem csak a páncélosok elleni harcban váltak be, de a különféle bekerítésekből való sikeres kitörésekben is főszeret játszottak.

harckocsi sem üldözte csapatainkat, s a gyalogság is csak óvatosan követett minket, ami jelzi, hogy valóban kivérett.<sup>53</sup>

Ugyanakkor hozzátartozik az igazsághoz, hogy a rendelkezésre álló adatok szerint 1943. január 12-én a magyar 2. hadsereg sávjában nem volt sem abszolút szovjet túlerő, sem pedig nyomasztó mennyiségi vagy minőségi harckocsi-főlény. A szovjet siker harcászati oka véleményünk szerint a lövészygalogság jobb téli mozgékonyasága, kiváló téli felszerelése, a nagy hidegben is működő fegyverzete és az összefegyvernemi harc hatékonyabb megszervezése volt.

<sup>53</sup> Lásd: HL 2. hds. 1943. évi hadinapló-mellékletek, 513. sz. mellékletet. Az 1943. március 22-én kelt dokumentum a légvédelmi tüzérség légi célok elleni teljesítményével is foglalkozik: eszerint a magyar 2. hadsereg magyar légvédelmi lövegei 1943 januárjában összesen 22 szovjet repülőgépet lőttek le igazoltan.

NORBERT SZÁMVÉBER

ARMOURED COMBAT VEHICLES AND SECURITY AGAINST  
MECHANIZED FORCES IN THE ZONE OF THE HUNGARIAN  
SECOND ARMY IN JANUARY 1943*Summary*

The author explores the Hungarian Second Army's security system against mechanized forces, as well as the use of tanks at the Soviet troops during the penetration, between 12 and 20 January 1943. According to the summary of Hungarian and German reports, the defenders destroyed or made ineffective at least 191 armoured vehicles. This constituted 41.4 percent of the 461 operational Soviet tanks which were used in the zone of the Hungarian Second Army.

The author points out that the Soviet forces defeated the Hungarian Second Army in a short period of time in January 1943, but the complete surrounding the operational army failed, partly due to the tank-losses of the Soviets. In the author's opinion the security system of the Hungarian troops against armoured vehicles, given the conditions of the German allied system, was rather average than weak, which was able to inflict painful losses to the Soviet tank troops between 12 and 20 January 1943.

NORBERT SZÁMVÉBER

ENGINS BLINDÉS ET DÉFENSE ANTICHAR DANS LA ZONE  
DE LA 2<sup>E</sup> ARMÉE HONGROISE EN JANVIER 1943*Résumé*

L'auteur étudie le système antichar de la 2<sup>e</sup> armée hongroise et l'utilisation des engins blindés par les troupes soviétiques au moment de la percée, entre les 12 et 20 janvier 1943. Selon les calculs des rapports hongrois et allemands, au moins 191 blindés soviétiques furent détruits ou mis hors de combat pour un bon moment, ce qui représente 41,4% des 461 engins blindés opérationnels qui furent utilisés par les Soviétiques dans la zone de la 2<sup>e</sup> armée hongroise.

L'auteur constate que la 2<sup>e</sup> armée hongroise fut rapidement mise en déroute par les forces soviétiques en janvier 1943, mais l'encerclement complet du corps d'armée de manœuvre se solda par un échec, ce qui est en partie dû aux pertes soviétiques en blindés. L'auteur estime que le système antichar des troupes hongroises ne fut pas faible par rapport à celui des alliés de l'Allemagne au même moment. Ledit système fut plutôt proche de la moyenne et il put causer des pertes sensibles aux unités de blindés soviétiques entre les 12 et 20 janvier 1943.

NORBERT SZÁMVÉBER

## GEPANZERTE KAMPFFAHRZEUGE UND PANZERABWEHR IN DER ZONE DER UNGARISCHEN 2. ARMEE IM JANUAR 1943

### *Resümee*

Der Verfasser untersucht das Panzerabwehrsystem der ungarischen 2. Armee und der Panzerwageneinsatz der sowjetischen Truppen in der Zeit des Durchbruchs, zwischen dem 12. und 20. Januar 1943. Der Zusammenfassung der ungarischen und deutschen Berichte zufolge wurden von den Verteidigern mindestens 191 Panzer vernichtet oder dauerhaft kampfunfähig gemacht. Dies macht insgesamt 41,4 Prozent der in der Zone der ungarischen 2. Armee eingesetzten 461 betriebsbereiten sowjetischen Panzer aus.

Der Verfasser stellt fest, dass die ungarische 2. Armee von den sowjetischen Kräften im Januar 1943 in kurzer Zeit zerschlagen wurde, jedoch wurde die vollständige Umzingelung des Operationsheereskörpers – teilweise infolge der sowjetischen Panzerwagenverluste – vereitelt. Seiner Ansicht nach war das Panzerabwehrsystem der ungarischen Truppen unter den damaligen Verhältnissen des deutschen Bündnissystems nicht schwach, sondern kann eher als durchschnittlich betrachtet werden und verursachte den sowjetischen Panzerwagentruppen zwischen dem 12. und 20. Januar 1943 herbe Verluste.

НОРБЕРТ САМВЕБЕР

## БОЕВЫЕ БРОНЕТРАНСПОРТЕРЫ И ПРОТИВОТАНКОВАЯ ОБОРОНА В ЗОНЕ 2-ОЙ ВЕНГЕРСКОЙ АРМИИ, В ЯНВАРЕ 1943-ЕГО ГОДА

### *Резюме*

Автор статьи рассматривает противотанковую систему 2-ой венгерской армии и применение танковых войск советскими войсками в период прорыва 12–20-ого января 1943-его года. Согласно сводным донесениям венгерских и немецких войск защитники уничтожили или сделали на длительное время небоеспособным по меньшей мере 191 танк. Это составляло 41,4 процентов из 461 боееспособных советских танков, применявшихся в зоне 2-ой венгерской армии.

Автор констатирует, что 2-ая венгерская армия в январе 1943-ого года была разбита в короткое время, но полное окружение оперативного корпуса – отчасти из-за больших потерь советских войск в танках – советским войскам не удалось. Согласно мнению автора, система противотанковой обороны венгерских войск в условиях союзнической немецкой системы того времени не была слабой, её можно назвать скорее средней, и она принесла советским бронетанковым войскам чувствительные потери в период 12–20-ого января 1943-его года.